

دانشگاه پیام نور

دانشکده حقوق و الهیات

نام مرکز تهران جنوب

پایان نامه

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

رشته حقوق

گروه جزا و جرم شناسی

عنوان پایان نامه :

محدودیت های پلیس در ورود به حریم خصوصی افراد در سیاست جنایی ایران

فهیمة قدیری

استاد راهنما : محمد رضا الهی منش

استاد مشاور: نریمان فاخری

مهر ۱۳۹۲

تاریخ: ..... / ..... / .....

شماره: .....

پیوست: .....

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد خانم/

آقای.....

دانشجوی رشته ..... به شماره دانشجویی .....

تحت عنوان «.....»

با حضور هیات داوران در روز ..... مورخ ..... / ..... / ..... ساعت ..... در محل

ساختمان ..... برگزار شد و هیات داوران پس از بررسی، پایان نامه مذکور را

شایسته نمره به عدد..... به حروف ..... با درجه..... تشخیص داد.

ردیف	نام و نام خانوادگی	هیأت داوران	مرتبۀ دانشگاهی	دانشگاه / مؤسسه	امضاء
۱		استاد راهنما			
۲		استاد مشاور			
۳		استاد داور			
۴		نماینده تحصیلات تکمیلی			

اینجانب

دانشجوی ورودی سال

مقطع کارشناسی ارشد

رشته

گواهی می نمایم چنانچه در پایان نامه خود از فکر، ایده و نوشته دیگری

بهره گرفته ام با نقل قول مستقیم یا غیر مستقیم منبع و ماخذ آن را نیز در جای مناسب ذکر کرده ام .

بدیهی است مسئولیت تمامی مطالبی که نقل قول دیگران نباشد بر عهده خویش می دانم و جوابگوی

آن خواهم بود.

دانشجو تأیید می نماید که مطالب مندرج در این پایان نامه (رساله) نتیجه تحقیقات خودش می باشد و

در صورت استفاده از نتایج دیگران مرجع آن را ذکر نموده است.

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

اینجانب

دانشجوی ورودی سال

مقطع کارشناسی ارشد

رشته

گواهی می نمایم چنانچه براساس مطالب پایان نامه خود اقدام به انتشار

مقاله، کتاب، و ... نمایم ضمن مطلع نمودن استاد راهنما، با نظر ایشان نسبت به نشر مقاله، کتاب، و

...و به صورت مشترک و با ذکر نام استاد راهنما مبادرت نمایم .

نام و نام خانوادگی دانشجو

تاریخ و امضاء

کلیه حقوق مادی مترتب از نتایج مطالعات ، آزمایشات و نو آوری ناشی از تحقیق موضوع این پایان

نامه متعلق به دانشگاه پیام نور می باشد.

ماه و سال

تقدیم به

خدایی که آفرید

جهان راه انسان راه عقل راه علم راه معرفت راه عشق را و کسانی که عشقتشان را در وجودم دمید.

تقدیم به پدر و مادرم

که از نگاهشان صلابت،

از رفتارشان محبت،

و از صبرشان ایستادگی را آموختم،

آن دو فرشته ای که از خواسته هایشان گذشتند، سختی ها را به جان خریدند و خود را سپر بلای مشکلات و ناملایمات کردند تا من به جایگاهی که اکنون در آن ایستاده ام برسم .

تقدیم به خانواده ام، خواهران و برادرانم

که همواره در طول تحصیل متحمل زحماتم بودند و وجودشان شادی بخش و مایه آرامش من است.

تقدیر و تشکر

بعد از حمد و ثنای پروردگار متعال بر خود واجب می دانم که از زحمات و مساعدت های عزیزانی که مرا در تمام مراحل مختلف درسی و انجام پروژه مورد لطف و یاری خود قرار دادند تقدیر و تشکر بنمایم.

ابتدا از پدر و مادر و تمامی اعضای خانواده ام همواره سپاسگذارم.

از زحمات و راهنمایی های تمامی اساتید محترم و بخصوص جناب آقای محمدرضا الهی منش، استاد راهنمای پروژه که از راهنمایی های ایشان همیشه بهره مند بوده ام کمال تشکر و تقدیر را دارم.

از زحمات و مساعدت های و راهنمایی های استاد محترم جناب آقای نریمان فاخری در زمینه ارتقا علمی و آموزشی در انجام پروژه کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و در نهایت از تمام کسانی که اینجانب را کمک و یاری دادند کمال تشکر و سپاس را دارم و از خداوند منان سلامتی و موفقیت را برای آنها خواستارم. امیدوارم این پروژه گامی در راستای تعالی و پیشرفت علمی کشور عزیزمان ایران باشد.

فهیمة قدیری

مهر ۱۳۹۲

چکیده

حریم خصوصی از مفاهیم مهم در حقوق مدرن است. از این رو حمایت از این حق از ضرورت‌های جدید حقوقی به شمار می‌رود. حریم خصوصی با آنکه در ایران یکی از مهم‌ترین و شاخص‌ترین حقوق خصوصی و از منظری دیگر حقوق عمومی مردم می‌باشد، قانونگذار تحت این عنوان حقوق و وظایفی را به رسمیت نشناخته و از این جهت در ترمینولوژی حقوق، موضوعی در این خصوص وجود ندارد. به تعبیری دیگر در مورد حریم خصوصی بیشتر با استدلال‌های عرفی روبه‌رو هستیم. حمایت از حریم خصوصی افراد در برابر انواع شیوه‌های نقض آن، بخش جدایی‌ناپذیر حمایت از حقوق افراد جامعه است. بر این اساس نظام‌های حقوقی مختلف به شیوه‌های گوناگون، این حمایت‌ها را اعمال داشته‌اند. این حمایت‌ها مخصوصاً در مقابل نیروهای وابسته به دولت همچون پلیس و مأموران دولتی، اهمیت بیشتری یافته و جدیت بیشتری را از سوی قانونگذار می‌طلبد. چرا که می‌توان گفت جدی‌ترین تهدیدها علیه حریم خصوصی از جانب دولت‌ها است. از این رو بدیهی است که در مواجهه با حریم خصوصی افراد، مأموران دولتی و نیز افراد نیروی پلیس با محدودیت‌هایی که از سوی قانون تعریف گردیده، روبه‌رو گردند. گرچه تعریف صریحی از حریم خصوصی در قوانین ایران به چشم نمی‌خورد و قانونگذار به ذکر پاره‌ای از مصادیق آن اکتفا نموده است، لکن می‌توان گفت که قانون در حمایت از این حق مواد متعددی را به خود اختصاص داده است و همچنین محدودیت‌هایی را برای افراد مختلف جامعه، من‌جمله پلیس در ورود به حریم خصوصی افراد، قائل شده است. گرچه حدود و ثغور این محدودیت‌ها به طور واضح و روشن تبیین نگردیده است.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، پلیس، سیاست جنایی، محدودیت‌ها

فهرست

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	الف- بیان مسئله
۵	ب- اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	ج- پیشینه‌ی پژوهش
۸	د- اهداف پژوهش
۸	ل- سؤالات پژوهش
۸	ن- فرضیه‌های پژوهش
۹	ی- متغیرهای پژوهش
۱۵	ه- سازماندهی پژوهش

بخش اول : مفهوم حریم خصوصی، پلیس و سیاست جنایی

۱۷	فصل اول : مفهوم، عناصر و گرایش‌های کلی حریم خصوصی
۱۷	مبحث اول - تعریف حریم خصوصی
۱۷	گفتار اول - مفهوم حریم
۱۷	بند اول - تعریف حریم در لغت
۱۹	بند دوم - مفهوم حریم در فقه
۱۹	الف- کاربرد حریم در اموال
۲۰	ب- کاربرد حریم در مورد انسان
۲۱	بند سوم - تعریف حریم در حقوق
۲۲	گفتار دوم - مفهوم خصوصی
۲۲	گفتار سوم - معنای حریم خصوصی
۲۲	بند اول - تعریف لغوی
۲۳	بند دوم - تعریف اصطلاحی
۲۶	بند سوم - تعریف مورد قبول
۲۶	مبحث دوم - عناصر حریم خصوصی
۲۷	گفتار اول - خصوصی بودن
۲۷	گفتار دوم - آزادی از محدودیت‌های حقوقی

فهرست

عنوان	صفحه
گفتار سوم - استقلال انحصاری در تصمیم‌گیری.....	۲۷
گفتار چهارم - عدم جواز دخالت و نظارت دیگران بر آن.....	۲۷
گفتار پنجم - خفا یا محرمانه بودن و عدم جواز ورود و یا اطلاع از آن، بدون اجازه.....	۲۸
مبحث سوم- دیدگاه‌های کلی در مورد حریم خصوصی.....	۲۸
گفتار اول- گرایش‌های کلی.....	۲۸
گفتار دوم- تعاریف برخی صاحب‌نظران.....	۳۱
فصل دوم : چارچوب مفهومی پلیس.....	۳۶
مبحث اول - مفهوم پلیس.....	۳۶
گفتار اول - معنای لغوی و اصطلاحی.....	۳۶
گفتار دوم - پلیس در اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی.....	۳۹
مبحث دوم- گونه‌های پلیس و قلمرو فعالیت آن‌ها.....	۴۳
گفتار اول - پلیس دولتی و خصوصی.....	۴۳
گفتار دوم - پلیس عمومی و محلی.....	۴۴
گفتار سوم - پلیس اداری و قضایی.....	۴۵
گفتار چهارم - پلیس عمومی و اختصاصی.....	۴۶
فصل سوم: سیاست جنایی.....	۴۸
مبحث اول- مفهوم، موضوع و قلمرو سیاست جنایی.....	۴۸
گفتار اول- مفهوم سیاست جنایی.....	۴۹
گفتار دوم - موضوع و قلمرو سیاست جنایی.....	۵۰
مبحث دوم - نقش و رسالت سیاست جنایی و تحولات مفهومی آن.....	۵۱
گفتار اول - نقش و رسالت سیاست جنایی.....	۵۱
گفتار دوم - تحولات مفهوم سیاست جنایی.....	۵۱
بند اول- تحول مفهوم سیاست جنایی در زمان.....	۵۱
بند دوم- تحول مفهوم سیاست جنایی در مکان.....	۵۳
بخش دوم : سیر تحول و نقش پلیس و مبانی حمایت از حریم خصوصی در نظام حقوقی ایران	
فصل اول : سیر تحول، نقش، جایگاه و وظایف پلیس در رعایت حریم خصوصی.....	۵۵

فهرست

صفحه	عنوان
۵۵	مبحث اول- تحول نقش و وظایف پلیس .....
۵۵	گفتار اول- تحول نقش و کارکرد پلیس در نظام‌های تطبیقی .....
۵۹	گفتار دوم - تحول در سازمان پلیس و نظام‌مند کردن امور ضابطین در ایران .....
۵۹	بند اول - تحول در ساختار پلیس .....
۶۱	بند دوم - الزام ضابطین به رعایت تشریفات قانونی .....
۶۳	مبحث دوم - جایگاه ضابطین دادگستری در ایران .....
۶۳	گفتار اول - افزایش نامتناسب اختیارات ضابطین .....
۶۵	بند اول- افزایش محدوده‌ی ضابطین .....
۶۸	بند دوم- ورود نهادهای امنیتی و اطلاعاتی به فرآیند کیفری .....
۷۴	گفتار دوم- تشکیل پلیس قضایی و نظام‌مند کردن فرآیند کشف جرم .....
۷۸	گفتار سوم- وظایف ضابطین در برخورد با جرائم .....
۷۸	بند اول- نقش پلیس به عنوان ضابط دادگستری در جرائم مشهود .....
۷۹	الف- تعریف جرم مشهود .....
۸۰	ب- اختیارات ضابطان در جرائم مشهود .....
۸۳	بند دوم - نقش پلیس به عنوان ضابط دادگستری در جرائم غیر مشهود .....
۸۴	الف- تعریف جرم غیر مشهود .....
۸۴	ب- اختیارات ضابطان در جرائم غیر مشهود .....
۸۶	ج- اقدامات ضابطان در جرائم غیر مشهود .....
۹۰	فصل دوم: حمایت از حریم خصوصی در مبانی حقوقی ایران .....
۹۰	مبحث اول- مبانی اسلامی نظام حقوقی ایران .....
۹۰	گفتار اول- حمایت از حریم خصوصی در آیات قرآن و سنت اسلامی .....
۹۱	گفتار دوم - ممنوعیت‌های موجود در اسلام در مورد حریم خصوصی .....
۹۲	بند اول - ممنوعیت تجسس، تحسس و تفتیش .....
۹۴	بند دوم- ممنوعیت سوء ظن .....
۹۷	بند سوم- ممنوعیت ورود به منازل بدون استیذان .....
۹۸	بند چهارم- ممنوعیت استراق سمع و بصر .....
۹۸	مبحث دوم - مبانی قانونی نظام حقوقی ایران .....

فهرست

عنوان	صفحه
گفتار اول- قانون اساسی	۹۹
گفتار دوم- قانون آئین دادرسی کیفری	۱۰۱
گفتار سوم- قانون مجازات اسلامی	۱۰۸
گفتار چهارم - قانون حفظ حقوق شهروندی و احترام به آزادی‌های مشروع	۱۱۳
بند اول - شهروند کیست	۱۱۶
بند دوم - حقوق شهروندی کدام‌اند	۱۱۷

بخش سوم: مصادیق حریم خصوصی، اشکال نقض آن و جرائم ناشی از ورود پلیس و ضابطان دادگستری به آن

فصل اول: مصادیق حریم خصوصی	۱۲۱
مبحث اول - حریم خصوصی اموال منقول و غیرمنقول	۱۲۱
گفتار اول - حریم خصوصی اموال غیرمنقول	۱۲۱
بند اول - حریم خصوصی مسکن	۱۲۲
الف - مفهوم مسکن	۱۲۲
ب - قلمرو مسکن	۱۲۲
ج - اهمیت مسکن	۱۲۳
بند دوم - حریم خصوصی محل کار	۱۲۵
گفتار دوم - حریم خصوصی اموال منقول	۱۲۷
بند اول- حریم خصوصی اتومبیل	۱۲۸
بند دوم - حریم خصوصی نامه‌ها و نوشته‌ها	۱۲۸
مبحث دوم - حریم خصوصی تمامیت جسمانی	۱۲۹
گفتار اول - حریم انسان نسبت به لباس	۱۲۹
گفتار دوم- حریم انسان نسبت به بدن	۱۳۰
مبحث سوم - حریم خصوصی تمامیت معنوی	۱۳۱
گفتار اول - حریم خصوصی اسرار	۱۳۱
گفتار دوم - حریم خصوصی افکار	۱۳۲
گفتار سوم - حریم خصوصی ارتباطات	۱۳۲

عنوان	صفحه
فصل دوم : اشکال نقض حریم خصوصی	۱۳۳
مبحث اول - اشکال نقض حریم مسکن.....	۱۳۳
گفتار اول - به کار گماردن دوربین.....	۱۳۳
گفتار دوم - نظاره کردن در منزل دیگران.....	۱۳۴
گفتار سوم - ورود به منزل دیگری.....	۱۳۴
مبحث دوم - اشکال نقض حریم تمامیت جسمانی.....	۱۳۷
گفتار اول - بازرسی.....	۱۳۷
بند اول - تعریف بازرسی.....	۱۳۷
بند دوم - معیارهای ناظر بر بازرسی.....	۱۳۸
بند سوم - انواع بازرسی.....	۱۳۸
الف - بازرسی بدنی.....	۱۳۸
ب - بازرسی منزل.....	۱۴۲
ج - بازرسی وسیله‌ی نقلیه.....	۱۵۲
د - بازرسی مراسلات، مکاتبات و مکالمات تلفنی.....	۱۵۴
گفتار دوم - بازداشت غیرقانونی.....	۱۵۵
گفتار سوم - آدم‌ربایی.....	۱۵۸
فصل سوم : جرائم ضابطین و نظارت بر عملکرد آنان	۱۶۳
مبحث اول - جرائم ضابطان دادگستری در تخلف از مقررات ناظر بر انواع بازرسی.....	۱۶۳
گفتار اول - جرم هتک حرمت منزل.....	۱۶۳
گفتار دوم - جرم هتک حرمت مراسلات، مخابرات و مکالمات تلفنی و افشای مطالب آن‌ها.....	۱۶۴
مبحث دوم - نظارت بر عملکرد ضابطین.....	۱۶۴
گفتار اول - نظارت قوه قضائیه بر عملکرد ضابطین.....	۱۶۵
گفتار دوم - نظارت قوه مقننه بر عملکرد ضابطین.....	۱۶۹
بند اول - نظارت بر پلیس از طریق تحقیق و تفحص.....	۱۷۰
بند دوم - نظارت بر پلیس از طریق رسیدگی به شکایات مردم از پلیس.....	۱۷۱
گفتار سوم - نظارت قوه مجریه بر عملکرد ضابطین.....	۱۷۳
بند اول - نظارت از طریق هیئت پیگیری و نظارت.....	۱۷۳

فهرست

صفحه	عنوان
۱۷۴.....	بند دوم- مسئولیت وزارت کشور در زمینه نظارت بر عملکرد پلیس
۱۷۵.....	مبحث سوم- تکالیف ضابطین در هنگام مواجهه با حقوق افراد.....
۱۷۵.....	گفتار اول- ارجاع متهم به مقام قضایی در اسرع وقت .....
۱۷۶.....	گفتار دوم- متناسب بودن دخالت پلیس با وظایف خود.....
۱۷۸	نتیجه گیری و پیشنهادات .....
۱۸۵	فهرست منابع .....

علائم اختصاری

قانون اساسی	ق.ا
قانون مجازات اسلامی	ق.م.ا
قانون آئین دادرسی کیفری	ق.آ.د.ک
قانون آئین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری	ق.آ.د.د.ع.ا.ک

مقدمه

حریم خصوصی قلمرویی از زندگی اشخاص است که یک انسان متعارف با درک نیازهای جامعه در هیچ وضعیتی تجاوز به آن را مجاز نمی‌شمارد. نیز گفته شده است حق حریم خصوصی حق فرد است در اینکه فعالیت‌های شخصی و تصمیمات خصوصی محرمانه‌ی خود را بدون دخالت، مشاهده یا تجاوز خارجی کنترل و تنظیم نماید.

این حق همچنین حاوی حق فرد است برای اینکه تعیین نماید چگونه، چه زمانی و تحت چه شرایطی اطلاعات مربوط به او به ویژه اطلاعات محرمانه و خصوصی او در دسترس دیگران قرار گیرد.^۱ حق حریم خصوصی حق تنها ماندن و حق استقلال شخصی است. این حق است که زندگی شخصی فرد نباید مورد تجاوز قرار گیرد یا بدون اجازه‌ی او در منظر عموم قرار گیرد. دلایل بسیاری در اهمیت حریم خصوصی و نقش آن در تکامل هویت فردی و اجتماعی اشخاص اقامه شده است. حمایت از حریم خصوصی شرایط لازم را برای رشد شخصیت افراد فراهم می‌آورد و این امکان را ایجاد می‌کند که اشخاص فارغ از فشارها و ملاحظات اجتماعی مختلف، خلوت و تنهایی و آرامشی برای خود داشته باشند و از طریق ایجاد صمیمیت و احساس محرمانگی، خود را شکوفا سازند.

توسعه‌ی تکنولوژی و دانش بشری به این ضرورت دامن زده است. گسترش فناوری‌ها و ازدیاد ابزارهای پیشرفته که امکان تجسس در امور دیگران را به راحتی فراهم می‌سازند، نگرانی فراوانی درباره‌ی از میان رفتن برخی انتظارات مشروع از حریم خصوصی ایجاد کرده است که پیش‌تر مسلم فرض می‌شدند. مسائل مربوط به حریم خصوصی در همه‌ی حوزه‌ها مطرح‌اند و جدال‌های دانشگاهی در این زمینه در بیشتر رشته‌های علوم انسانی مانند فلسفه، علوم سیاسی، حقوق، اقتصاد، جامعه‌شناسی، سیاست‌گذاری، انسان‌شناسی، ادبیات، زبان، تاریخ و ... وجود دارد. نویسندگان تقریباً در اینکه حریم خصوصی اشاره به چه چیز دارد، هم داستان‌اند، اما تعریف واحدی برای این مفهوم وجود ندارد. سن، جنس، موقعیت اقتصادی و اجتماعی و نژاد در تلقی نسبت به حریم خصوصی مؤثرند. همچنین تفاوت‌های چشم‌گیری میان کسانی که از لحاظ این فاکتورها وضعیت یکسانی دارند، قابل مشاهده است.

علی‌رغم مسائل اساسی و مفهومی که حقوق حریم خصوصی را با مشکل مواجه کرده است، در عمل همه‌ی نظام‌ها که بر روی این موضوع کار کرده‌اند، دریافته‌اند که دست‌کم از لحاظ نظری، یک دولت می‌تواند شهروندان خود را در برابر افشای اطلاعات خصوصی آن‌ها مورد حمایت قرار

1- Garner, Bryan A. editor: Black Law Dictionary; Eighth Edition, Thomson West, U.S.A, 2004, p.1233.

دهد و حریم خصوصی باید به عنوان لازمه‌ی زندگی مدرن توسط عرف و قانون مورد حمایت قرار گیرد.

نظر به ضرورت‌های فوق، حریم خصوصی برای سال‌ها یک موضوع مهم حقوقی بوده است. نهادهای قانون‌گذاری و قضایی در برابر چالش‌های مربوط به آن واکنش‌هایی اتخاذ کرده‌اند، به طوری که امروزه جلوه‌هایی از حق بر زندگی خصوصی در قوانین و بخشی در رویه‌ی قضایی نظام‌های مختلف حقوقی، نمود یافته است. این نظام‌ها حق کرامت شخصی و حریم خصوصی را به روش‌های مختلف مورد حمایت قرار داده‌اند و این امر موضوع بسیاری از قوانین در کشورهای مختلف است. در قانون اساسی ایران گرچه اصطلاح حریم خصوصی به کار نرفته است اما برخی مصادیق و اجزای آن مورد توجه واقع شده و تعدی و نقض آن ممنوع شمرده شده است. چنان‌که اصول ۲۲، ۲۳ و ۲۵ قانون مزبور به این مسئله اختصاص یافته‌اند.^۱ با وجود این قانون‌گذار عادی توجه شایسته‌ای به این مقوله نداشته است و در قوانین عادی از حریم خصوصی حمایت کافی صورت نگرفته است. تنها به صورت پراکنده در قوانین و مقررات مختلف، مصادیقی از این حق، مورد حمایت است. قانون مجازات اسلامی، قانون آئین دادرسی کیفری، مقررات مربوط به ارتباطات پستی، تلفنی و اینترنتی و قانون مطبوعات در زمره‌ی قوانینی هستند که برخی از این مصادیق را ذکر نموده و مورد حمایت قرار داده‌اند.

درباره‌ی حریم خصوصی مطالب زیادی وجود دارد که نیازمند پژوهش و تحقیق است، اما آنچه این پژوهش موضوع خود قرار داده است «محدودیت‌های پلیس در ورود به حریم خصوصی افراد در سیاست جنایی ایران» است.

فارالیک می‌گوید: «پلیس عبارت است از یک سازمان دولتی که مأموریتش حمایت از قانون اساسی، جلوگیری از تخطی، تأمین نظم عمومی و حفظ جان و مال اشخاص است.»^۲ در نظام‌نامه‌ی اداره‌ی نظمیّه مصوب ۱۳۳۳ نیز مراقبت از امنیت عمومی و استقرار نظم و اجرای احکام از وظایف

۱- اصل ۲۲ ق.ا: حیثیت، جان، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.

اصل ۲۳ ق.ا: تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مؤاخذه قرار داد.

اصل ۲۵ ق.ا: بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

۲- کی‌نیا، مهدی، علوم جنایی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵، ج ۱، ص ۱.

پلیس است. پلیس قدرت و اقتدار خود را از قانون اساسی و قوانین مرتبط با حرفه‌ی پلیس به دست می‌آورد و چون در محدوده‌ی حقوق عمومی قرار می‌گیرد، لازم است اختیارات و وظایف آن کاملاً معین و صریح باشد و جز به موجب قانون حق مداخله در کار را نداشته باشد. در همین راستا پلیس به هنگام مواجهه با حریم خصوصی اشخاص با محدودیت‌هایی روبه‌رو است که در این پژوهش به مطالعه‌ی آن پرداخته خواهد شد.

الف - بیان مسئله

حریم خصوصی مفهومی است زاده‌ی نوگرایی و تجدیدنظر در روابط انسانی از یک طرف و مقاومت در برابر رفتارهای افراطی و قدرت مدارانه‌ی حکومت‌ها از طرف دیگر. حریم خصوصی از یک دیدگاه برابر با تحدید و کاهش نفوذ حکومت در زندگی و روابط میان مردم و از دیدگاه دیگر مساوی با آرمان‌های بشردوستانه و به طور خلاصه حقوق بشر می‌باشد.

امروزه روابط میان حکومت‌ها و شهروندان به گونه‌ای است که مدیریت اجتماعی در مفهوم عام خود برای پیشبرد و اجرای برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، تربیتی و ارتباطی ناگزیر است در اعماق و جزئیات زندگی اجتماعی و فردی شهروندان حضور یابد. توسعه‌ی مناسبات اقتصادی و اجتماعی ایجاب می‌کند که دولت در روابط خصوصی ملت دخالت نموده و اموری که جزء حقوق خصوصی شهروندان است، تحت نظارت حقوق عمومی و اقدامات ناشی از اعمال حاکمیت دولت باشد.

نمی‌توان به بهانه‌ی دفاع از حریم خصوصی، دیواری نفوذناپذیر میان دولت و ملت به وجود آورد و به دولت و سازمان‌های آن اجازه‌ی کوچک‌ترین دخالتی را در روابط و مسائل خصوصی افراد نداد. وجود چنین دیواری مانع روابط متقابل و ضروری دولت و ملت شده و دولت را از ارائه‌ی خدمات و مدیریت صحیح اجتماعی باز می‌دارد و موجب تبعات و عوارض سوء سیاسی و حقوقی خواهد شد. اما از طرف دیگر نیز حدود ملاحظات دولت در روابط و حریم خصوصی شهروندان در جهت اعمال مدیریت سیاسی و اجتماعی و اجرای برنامه‌های عمومی باید مشخص و تعریف شده باشد. بی‌گمان دولت‌ها نمی‌توانند هر از گاهی به بهانه‌ی مشروعیت سیاسی و تولیت مدیریت اجتماعی اقدام به نقض حریم خصوصی افراد نمایند.

مقررات عمومی حمایت از حریم خصوصی افراد در بیشتر اسناد مهم حقوق بشر گنجانده شده‌اند، اما توافقات خاصی در این زمینه در سطح بین‌المللی هنوز صورت نگرفته است. در حقوق ایران نمودهای خارجی حریم خصوصی در حقوق مدنی مورد بحث قرار گرفته است و در قانون

اساسی، اصول ۲۲-۲۳-۲۵-۲۸-۳۲-۳۳-۳۹، به نوعی در جهت تمامیت شخص وضع شده و برخی از این اصول با دقت بیشتری از حریم خصوصی افراد حمایت می‌کنند.

مطابق اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: "حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند."

پلیس به عنوان نماینده‌ی حکومت و مجری قانون، یک سازمان دولتی یا محلی است که هم مسئول استقرار نظم و جلوگیری از وقوع جرائم در جامعه است و هم مسئول کشف جرائم، جمع‌آوری دلایل، دستگیری متهمان و مجرمان و تسلیم آن‌ها به مقامات قضایی.

اساساً وظیفه‌ی کشف جرم با دو محدودیت حقوقی و فنی همراه بوده، دارای دو جنبه‌ی قضایی و فنی است: از نظر قضایی اولاً اشخاصی که صلاحیت دست زدن به اعمال پلیسی را دارند طبق قانون آئین دادرسی کیفری هر کشور مشخص شده‌اند و دیگران حق چنین دخالتی را ندارند. ثانیاً اعمال این صلاحیت مقید به رعایت تشریفات قانونی است (تحصیل اجازه از مقام قضایی برای بازرسی منزل یا دستگیری اشخاص در غیر جرائم مشهود، تفهیم اتهام و منع شکنجه برای تحصیل اقرار).

سیاست به طور مختصر و ساده عبارت است از درک، تدبیر و اداره‌ی مسائل امور جامعه، بدین سان سیاست جنایی از یک سو با تجزیه و تحلیل و فهم یک امر خاص در جامعه، یعنی پدیده مجرمانه و از سوی دیگر، با عملی ساختن یک استراتژی (راهبرد) به منظور پاسخ به وضعیت‌های بزهکاری یا کژروی در ارتباط است.

هر سیاست جنایی هدف‌داری، جهت‌دستیابی به اهداف خود به ابزار کارآمدی احتیاج دارد که با توجه به ابزار مورد استفاده‌ی سیاست جنایی، می‌توانیم آن را به سیاست جنایی تقنینی، سیاست جنایی قضایی و سیاست جنایی مشارکتی تقسیم نماییم.

سیاست جنایی تقنینی با استفاده از ابزار قوانین که شامل قانون اساسی، قوانین جزایی و آئین دادرسی کیفری می‌باشد، سیاست جنایی قضایی با استفاده از ابزارهای قضایی که مقام قضایی بنا بر اختیارات خود می‌تواند از آن‌ها استفاده کند مانند مجازات‌های جایگزین حبس یا نظام نیمه آزادی و ... و سیاست جنایی مشارکتی با استفاده از حمایت و مشارکت اهرم‌های مردمی (علاوه بر استفاده از ابزارهای قانونی و قضایی) سعی در رسیدن به اهداف سیاست جنایی مطلوب را دارند.

در پژوهش حاضر کوشش نگارنده بر این خواهد بود که به محدودیت‌های پلیس در مسیر جلوگیری از وقوع جرم و یا کشف جرم، خصوصاً در زمینه‌ی ورود به حریم خصوصی افراد بپردازد و در این راستا سعی خواهد شد به سؤالات مربوط پاسخ شایسته داده شود.

ب- اهمیت و ضرورت تحقیق

دارا بودن حقوق فردی در جامعه برای افراد متعلق به آن، ضروری‌ترین نیاز هر اجتماعی است. لیکن نباید با اتکا به حق بهره‌برداری از حقوق فردی راه را برای بروز بزه از سوی افراد در جامعه هموار ساخت.

از این رو در هر جامعه‌ای دولت‌ها با برخورداری از امتیاز تصدی حکومت و حق قانون‌گذاری برآند تا محدودیت‌هایی را در راستای استفاده از حقوق فردی و جلوگیری از سوءاستفاده‌ی برخی افراد از این حق تعیین سازند.

نیروی پلیس به عنوان اصلی‌ترین ضابط قانون، وظیفه‌ی حفظ نظم و پیشگیری از وقوع جرم در جامعه را بر عهده دارد. لیکن قانون برای جلوگیری از نقض حقوق افراد جامعه محدودیت‌هایی را نیز برای ضابطین خود در برخورد با این حقوق تعیین و تصویب نموده است.

حریم خصوصی که از بارزترین نمودهای حق فردی است نیز از این قاعده مستثنی نبوده و محدودیت‌هایی در هنگام مواجهه با آن برای کلیه‌ی ضابطین قانون از جمله نیروی پلیس در نظر گرفته شده است.

نگارنده در پژوهش حاضر بر آن است تا این محدودیت‌ها را شناسایی کرده و به تبیین و توضیح هر یک پرداخته و نقاط مبهم یا ناقص آن را در صورت وجود آشکار سازد.

ج- پیشینه‌ی پژوهش

در کشورهای غربی در سده‌ی اخیر تحقیقات فراوانی درباره‌ی حریم خصوصی صورت گرفته است. اولین مقاله‌ی مستقل درباره‌ی حریم خصوصی، در سال ۱۸۹۰ در مجله‌ی حقوقی هاروارد^۱ منتشر شده است. پیش از آن نیز فلاسفه و اندیشمندان حقوقی به این موضوع پرداخته بودند. مطالعات حقوقی و فلسفی درباره‌ی حریم خصوصی از دهه‌ی هفتاد میلادی به ویژه در آمریکا بیشتر شده است و به موازات آن چالش‌ها بر سر ماهیت و آثار این حق شدت پیدا کرده است. این مطالعات موضوعات جدیدی را مورد بحث دارند؛ حریم خصوصی در حوزه‌های سیاسی و عمومی و حریم خصوصی در حوزه‌ی حقوق بشر بین‌المللی. اولین مقاله در باب حریم خصوصی که به آن اشاره گردید، مشخصاً درباره‌ی خطای نقض حریم خصوصی نگاشته شد.^۲ نویسندگان، دادگاه‌ها را متوجه این الزام ساختند که باید در برابر نشر بی‌رویه‌ی اطلاعات خصوصی افراد توسط مطبوعات، واکنش

1- Warren. Samuel D. and Brandeis, Louis D., the Right to Privacy Harvard Law Review, Vol.4, No 5, Dec, 1890.

2 - Invasion of Privacy.

مدنی مناسب اتخاذ گردد و مرتکبین ملزم به جبران خسارت زیان دیدگان شناخته شوند. گفته شده است این مقاله خود سبب ایجاد شبه جرم یا خطای مدنی^۱ جدیدی در حقوق آمریکایی شد. در پی آن در طول قرن گذشته به مسئولیت ناشی از نقض حریم خصوصی، بسیار پرداخته شده است و صاحب نظران بسیاری به تأیید این مفهوم یا مخالفت با آن پرداخته‌اند. موضوع مسئولیت مدنی درباره‌ی نقض حریم خصوصی کماکان از موضوعات پر مناقشه در این کشور است.

در کشور ما پژوهش‌هایی در خصوص حریم خصوصی نگاشته شده است. این تحقیقات به طور عام به مسئله‌ی حق حریم خصوصی در قوانین و سیستم‌های حقوقی مختلف و نیز در مواردی به جایگاه حریم خصوصی در حقوق کیفری و نیز ماهیت آن پرداخته‌اند، که از آن جمله می‌توان از تحقیق مصطفی اسکندری در پژوهشی با موضوع "ماهیت و اهمیت حریم خصوصی" نام برد. وی در این تحقیق چنین نتیجه گرفته که حریم خصوصی افراد، همواره مورد اهتمام مکاتب الهی بوده است. پیامبران الهی و پیشوایان دینی بر لزوم احترام به حریم خصوصی افراد تأکید فراوان داشته و پیروان خویش را به رعایت آن ملزم ساخته‌اند. اما در سال‌های اخیر، مقابل این اندیشه ناب الهی، دولت‌های غربی که در شعار و با تبلیغات گسترده، خود را پرچم‌دار دفاع از حریم خصوصی شهروندان معرفی می‌نمایند، به بهانه‌ی حفظ منافع ملی، وارد حریم خصوصی شهروندان شده و با بهره‌گیری از تکنولوژی‌های پیشرفته، به تجسس از زندگی شخصی شهروندان و حریم خصوصی آنان می‌پردازند.

همچنین "اخلاق حرفه‌ای، حریم خصوصی و حق دسترسی به اطلاعات" نوشته‌ی دکتر حسن نمک دوست تهرانی نیز از دیگر موارد است. وی چنین جمع‌بندی کرده است:

حریم خصوصی همچون آزادی بیان و اطلاعات، یکی از سنگ بناهای تحقق حقوق بشر و نظام مردم سالار است. جامعه به همان میزان که حق شهروندان را در مصون ماندن حریم شخصی‌شان به رسمیت می‌شناسد، از حاکمیت نظام‌های تمامیت‌خواه و اقتدارگرا فاصله می‌گیرد. آزادی اطلاعات و

---

۱ - Tort. مسئولیت مدنی در کامن‌لا از طریق تعیین خطاهای خاص که ضمانت اجراهای حقوقی یافته‌اند، مستقر شده است. حقوق مسئولیت مدنی این کشورها تشکیل شده از گروهی از این خطاهاست که همه شرایط و ارکان خاصی دارند و در صورت تحقق آنها مسئولیت مدنی بر مرتکب تحمیل می‌گردد. در کامن‌لا (Tort) یا شبه‌جرم، خطای مدنی است. نقض وظیفه‌ای است که قانون در بعضی شرایط خاص و یا در برخی روابط خاص به افراد در برابر دیگران تحمیل کرده است. خسارت پیش‌بینی شده برای این عمل هم طی یک دعوای مدنی خاص محقق می‌شود. یک شبه‌جرم لزوماً یک جرم نیست و همراه با نقض حقوق کیفری صورت نمی‌گیرد. بعضی شبه‌جرم‌ها با این حال واجد هر دو جنبه‌اند. کارکرد اصلی حقوق شبه‌جرم در کامن‌لا جبران زیان‌هایی است که افراد از فعل زیان‌بار متحمل شده‌اند.